

UDK 314.148(450.361=163.42/=163.6)“17“(091)
94(497.4/.5 Istra:450.361)“17“

Priljeno: 4. 8. 2013.

Prihvaeno: 25. 11. 2013.

Izvorni znanstveni rad

Istrani v Trstu v 18. stoletju

Aleksej Kalc

Institut za slovensko izseljenstvo in migracije

ZRC SAZU

Novi trg 2

1000 Ljubljana

Republika Slovenija

E-adresa: AKalc@zrc-sazu.si

Prispevek obravnava priseljevanje in značilnosti istrske skupnosti v Trstu v luči razvoja prostega pristanišča v 18. stoletju. Prikaz temelji na statistiki cerkvenih poročnih registrov mestnih župnij in na popisu prebivalstva iz leta 1775. Predstavljene so imigracijske dinamike, geografski izvor, socialno-demografske, poklicne, gospodarske in statusne strukturne značilnosti istrske v primerjavi z nekaterimi drugimi priseljenski skupnostmi. Govor je o načinih vključevanja v tržaški trg dela in pomenu, ki so ga imele pri tem vezi med Istrani. Na osnovi poročnih obnašanj so prikazane tudi tendence istrskih priseljencev pri izbiri poročnih partnerjev in njihove integracijske tendence pri vgrajevanju v tržaško družbeno okolje.

Ključne besede: Istrani, Trst, 18. stoletje, urbane migracije, historična demografija, priseljenske skupnosti, družbena integracija

Uvod

Osemnajsto stoletje je prineslo globoke spremembe v težiščih družbenega in gospodarskega razvoja v severnem Jadranu. Stoletna nadvlada Benetk je bila v zatonu, na prizorišče pa je vse odločneje stopala in uveljavljala svoje koristi Avstrija. Špici avstrijske gospodarske in geostrateške politike sta bili njeni prosti pristanišči Reka in Trst, ki sta v teku stoletja postali nova protagonista mednarodnega trgovskega prometa, ne samo v severno jadranskem prostoru, ampak v širših stikih med Sredozemljem in srednjo ter južno Evropo. Predvsem Trst je doživel pravi gospodarski vzpon in se s hitrim demografskim razvojem uvrstil med pomembne

igralce stopnjujoče se evropske urbanizacije. Napredovanju le-te so tisti čas še vedno prispevala predvsem pristaniška mesta. Prednjačila so mesta severnih evropskih obal, medtem ko je bil v južni Evropi proces urbanizacije počasnejši in so v njem izstopala le prostoluška mesta, se pravi tista, ki so zastopala interese in uživala podporo centralne države. To je veljalo še posebej v vzhodnem Sredozemlju in na Jadranu, ki je bil z vidika urbanizacije najbolj depresiven¹. Benetke so sicer ostajale daleč največja in najbogatejša urbana realnost, a so v tem času demografsko pešale. V Trstu pa je od 1735 do konca stoletja število prebivalstva naraslo od okrog 5.000 na več kot 20.000. Mesto je pustilo za sabo stoletja demografske stagnacije in valovanj, značilnih za mestne naselbine starega reda, in postalo najbolj vitalna urbana aglomeracija na Jadranu. S svojo ekspanzijo in rastočim položajem v urbani hierarhiji je Trst vplival na družbenogospodarska in tudi na demografska dogajanja neposrednega in širšega zaledja.

Trst je dolgoval svojo demografsko rast množičnemu in kontinuiranemu priseljivanju. Pritegovanje "koristnega prebivalstva", predvsem trgovsko-pomorskega podjetništva in vseh poklicnih profilov, ki bi prispevali k vzponu in potrebam emporialnega mesta, je bilo prvina prostoluškega institucionalnega sistema in politike upravnih oblasti. Poleg tehničnih in pravnih privilegijev ter olajšav so v ta okvir sodile tudi verske in etnične svoboščine, ki so prispevale, da je mesto dobilo izrazito kozmopolitski značaj. Priseljenci so prihajali iz širokega prostora, ki je zajemal avstrijske in tuje dežele od Italije, Švice in Nemčije do jugovzhodnega Sredozemlja. Območja, iz katerih je mesto dobivalo največ priseljencev in ki so najbolj prispevala k oblikovanju tržaškega družbenega tkiva, pa so bile regije v neposredni tržaški bližini. Med te je spadala tudi Istra, ki je skupaj s Kranjsko, Goriško in Furlanijo tvorila primarno območje izseljevanja v Trst². Kot ostale tri, je bila tudi Istra območje tradicionalnih gospodarskih in demografskih izmenjav s Trstom že v prejšnjih stoletjih. S prostoluškim razvojem so se ta razmerja okrepila, saj je ne glede na državno mejo in antagonizme z Beneško republiko Trst igral vlogo vse pomembnejšega gospodarskega težišča in velikega urbanega centra, nekakšnega glavnega mesta širšega transnacionalnega prostora na severovzhodnem Jadranu.

¹ Jan De Vries, *European Urbanization 1500–1800*. Cambridge, Mass.: Harvard university press, 1984, 141–142; Ercole Sori, "Evoluzione demografica, economica e sociale di una città porto: Ancona tra XVI e XVIII secolo" v Aleksej Kalc, Elisabetta Navarra (ur.), *Le popolazioni del mare. Porti franchi, città, isole e villaggi costieri tra età moderna e contemporanea*, Udine: Forum, 2003, 13–46; Paul Hohenberg, Lynn Hollen Lees, *The Making of Urban Europe 1000–1994*. Cambridge, London, 1995, 106–120; Aleksej Kalc, *Tržaško prebivalstvo v 18. stoletju. Priseljevanje kot gibalo demografske rasti in družbenih sprememb*. Koper: Založba Annales, 2008, 33–41.

² Kalc, *Tržaško prebivalstvo*, 101.

V prispevku bo govor o istrskem priseljevanju in doprinosu k demografski rasti ter družbenogospodarskemu razvoju Trsta in o nekaterih značilnostih istrske komponente tržaškega prebivalstva v 18. stoletju³. Prikaz sloni na dveh virih, in sicer na poročnih matrikah tržaških katoliških mestnih župnij in na popisu prebivalstva iz leta 1775. Poročne matrike⁴, ki med drugim navajajo tudi krajevni izvor novoporočencev, so selektiven in po naravi podatkov samo indikativen vir. Ob pomanjkanju ustrežnejših evidenc o priseljencih, kakršna je bil v Trstu od srede stoletja policijski register prišlekov⁵, pa so dragocena podatkovna osnova za ugotavljanje in vrednotenje časovnih dinamik ter izvirnega bazena priseljevanja v mesto. Upoštevane župnije obsegajo celotni mestni aglomerat in del obmestnega ozemlja, ki je bilo v 18. stoletju še redko poseljeno. Popis prebivalstva iz leta 1775⁶ pa nudi najbolj celovito in najpodrobnejšo fotografijo tržaškega mestnega prebivalstva v drugi polovici 18. stoletja. Podobna, a manj kvalitativna popisa sta na voljo tudi za leti 1735⁷ in 1765⁸, a ju v tej razpravi nismo pritegnili v analizo.

Priseljevanje iz Istre v Trst v luči poročnih registrov

Demografska rast prostopristaniškega Trsta ima svoj odsev v gibanju števila porok v teku stoletja, teža priseljevanja pa v številu tujcev med novoporočenci. V tabeli 1 se vidi vzpon, ki ga je doživelo število porok zaradi množenja prebivalstva, pri čemer je bilo tujih ženinov in nevest v desetletjih pred nastankom prostega pristanišča okrog petina, s prosto lukco pa se je njihov delež takoj povečal. V štiridesetih letih je nekoliko nazadoval, kar je bilo povezano s težavami v

³ O priseljevanju iz Istre v Trst v poznem srednjem veku je pisala Daniela Durissini, "L'immigrazione da Capodistria a Trieste nei secoli 14. e 15.: una prima indagine sui documenti triestini", Società istriana di archeologia e storia patria, 2007, 27-40; o Istranih v Trstu v 19. stoletju pa Dean Krmac, *Il censimento demografico del 1857. Fonte per lo studio della popolazione di Trieste e dell'Istria*. Tesi di Dottorato: Università di Trieste, 2001/2002; Dean Krmac, "La popolazione di Trieste a metà Ottocento. Una prima ricostruzione della topografia dei flussi immigratori", *Rivista storica italiana*, 2007, 2, 835-895; Dean Krmac, "Istrani u Trstu prema prvom habsburškom modernom popisu stanovništva", *Historijski zbornik*, LXIII (2010), n. 1, Zagreb, Društvo za hrvatsku povjesnicu, 135-147.

⁴ Gre za poročne knjige mestnih župnij Sv. Justa, Svete Marije Magdalene Velike in Sv. Antona Novega. Podroben seznam v Kalc, *Tržaško prebivalstvo*, 312-313.

⁵ Kalc, *Tržaško prebivalstvo*, 71-72.

⁶ Biblioteca civica di Trieste (BCT), Archivio diplomatico (AD), "Coscrizione Generale Della Città e Porto Franco di Trieste fatta nell'anno 1775 da me G. A. Tognana de Tonnefeld".

⁷ BCT, AD, *Due Anagrafi 1735 1765*, "Notta di tutte le famiglie con la distinta di tutte le persone che le compongono tanto Paesane, che forestiere, che si ritrovano permanentemente nella città di Trieste".

⁸ BCT, AD, *Due Anagrafi 1735 1765*, "Conscrizione fatta del Popolo ch'Abbita nella città di Trieste, 10 gennaio 1765".

razvoju prostega pristanišča. Od upravno-institucionalnega preustroja konec štiridesetih let in večje zagnanosti centralne spodbujevalne politike pa je število tujih novoporočencev, z izjemo kriznega momenta v sedemdesetih letih, stalno naraščalo in v končnici stoletja preseгло mejo 60%. Med tujimi novoporočenci so po proglasitvi prostega pristanišča vidno prevladovali ženini, kar je bilo odraz številčnejšega priseljevanja moških. Na to opozarjajo tudi štetja prebivalstva, ki beležijo presežek moške komponente nad žensko. To ni bilo značilno za takratna evropska mesta, v katerih je bil ženski spol večinoma številčnejši⁹. Moški so navadno prevladovali v mestih s posebnimi upravnimi ali cerkvenoupravnimi funkcijami, v rezidenčnih in univerzitetnih mestih ter v mestih v fazi hitrega razvoja¹⁰. Ekspanzija aglomeracije in gospodarskih dejavnosti je tudi v tržaškem primeru pospeševala priliv moške delovne sile in vzdrževala presežno razmerje moškega v primerjavi z ženskimi prebivalstvom.

Poročna statistika je kot rečeno le indirektni in delni indikator priseljskih gibanj, saj se nanaša samo na osebe, ki so v mestu stopile v zakon in ne vidi vseh ostalih priseljencev, ki v poročnih registrih niso pustili svojih sledi. Diskriminanta za ugotavljanje tujcev, narava tega podatka (rojstni kraj/župnija/škofija) in različne težnje pri poročanju pomenijo še dodatne probleme, zaradi katerih gibanja števila tujih ženinov in nevest ni mogoče povsem enačiti s priseljevanjem in je včasih treba podatkovne parametre vrednotiti posebej od primera do primera¹¹. Glede Istre¹² nam poročna statistika kaže, da so Istrani in Istranke predstavljali 12,7 % vseh tujih novoporočencev v Trstu v 18. stoletju. Tvorili so tretjo najštevilčnejšo komponento tujih novoporočencev za tistimi iz Kranjske (28,3 %) in iz Goriške (26%). V času se je prisotnost novoporočencev iz teh dežel in iz Beneške Furlanije številčno večala, razmerje z drugimi proveniencami pa postopoma krčilo skladno z vse večjim priseljskim prilivom iz širšega prostora.

⁹ Antoinette Fauve-Chamoux, "Urban population and female labour: the fortunes of women workers in Rheims before the industrial revolution" v David J. Siddle (ur.), *Migration, Mobility and Modernization*, Liverpool: Liverpool University press, 2000, 119–130: 120.

¹⁰ Roger Mols, *Introduction à la démographie historique des villes d'Europe du XIVE au XVIIIe siècle*. Louvain, Duculot, 1954–56, 183–199; Eugenio Sonnino (ur.), *Popolazione e società a Roma dal Medioevo all'età contemporanea. Fonti e Ricerche*. Roma: Il Calamo, 1996.

¹¹ O značilnostih vira glej Aleksej Kalc, "O preučevanju demografije mest pred moderno statistiko, s posebnim poudarkom na 18. stoletju in vprašanju urbanskega priseljevanja", *Acta Histriae*, 14, 2 (2006), 368–392 in Kalc, *Tržaško prebivalstvo*, 71–79. Podrobneje Jean Pierre Poussou, *Bordeaux et le Sud-Ouest au XVIIIe siècle*. Paris, EHESS, 1983. O povednosti in uporabnosti poročnih matrik za preučevanje priseljevanja v mesta glej tudi Carlo Maria Belfanti, *Mestieri e forestieri. Immigrazione ed economia urbana a Mantova fra Sei e Settecento*. Milano: Franco Angeli, 1994; Giovanni Levi, *Centro e periferia di uno stato assoluto. Tre saggi su Piemonte e Liguria in età moderna*. Torino: Rosenberg & Sellier, 1985 in Jean-Claude Perrot, *Génese d'une ville moderne: Caen au XVIIIe siècle*. Paris: EHESS, 1975.

¹² Istra in druge avstrijske dežele so mišljene v upravno-političnih mejah po letu 1849.

Grafikon 1 prikazuje dinamike gibanja tujih novoporočencev iz štirih primarnih izvornih regij. Do izraza pridejo posebnosti, ki so splet različnih oblik priseljevanja kot tudi poročnega obnašanja. Odprtje prostega pristanišča je kot vse kaže z vidika priseljevanja naletelo na poseben odziv na Kranjskem, od koder je bil tok novoporočencev najštevilčnejši vse do zadnjega desetletja, ko se je njegova rast ustavila. Takrat so prvo mesto prevzeli priseljenci iz Goriške, katerih dotok je od sedemdesetih let dalje strmo naraščal. V drugi polovici in zlasti v zadnjih desetletjih je vidno napredoval tudi tok iz Furlanije. Število novoporočencev iz Istre pa je sledilo bolj umirjeni rasti. V prvi fazi je prišlo podobno kot na Kranjskem do vidnega odziva na novi status tržaškega pristanišča, čemur je ob krizi v štiridesetih letih sledilo padanje, ob ponovnem zagonu emporija sredi stoletja pa zopetno vidnejše povečanje števila novoporočencev. Živahnjša je bila rast tudi konec stoletja.

O spolnem sestavu, ki je pomemben za razbiranje razlik med moškimi in ženskimi migracijskimi tendencami in drugimi posebnostmi priseljske skupnosti, bo tekla beseda v nadaljevanju sestavka na podlagi primerjave s podatki popisa iz leta 1775. Za sedaj je dovolj povedati, da so med novoporočenci iz Istre v stoletnem seštevku prevladovali moški z 58% deležem. V tem se je istrski kontingent novoporočencev razlikoval od goriškega in kranjskega, v katerih so prevladovale neveste, v prvem primeru z 50,9, v drugem pa kar s 62 %. Med Istrani sta si bili komponenti v drugi polovici stoletja skoraj enaki le v sedemdesetih in osemdesetih letih, s tem, da je bilo v osemdesetih žensk več kot moških. Vse od štiridesetih, ko je bilo moških kar 70%, pa se je moški delež postopoma krčil, kar je bilo povezano z večanjem ženskega priseljevanja. Proti koncu stoletja pa se kaže ponovni porast moškega in padec ženskega priliva. Sicer lahko zanesljivo govorimo o porastu in padcu priseljskih komponent samo v primeru izrazitejših razlik v razmerju med spoloma, ker na to razmerje delno vplivajo različne tendence poročanja priseljencev in priseljenk v mestu.

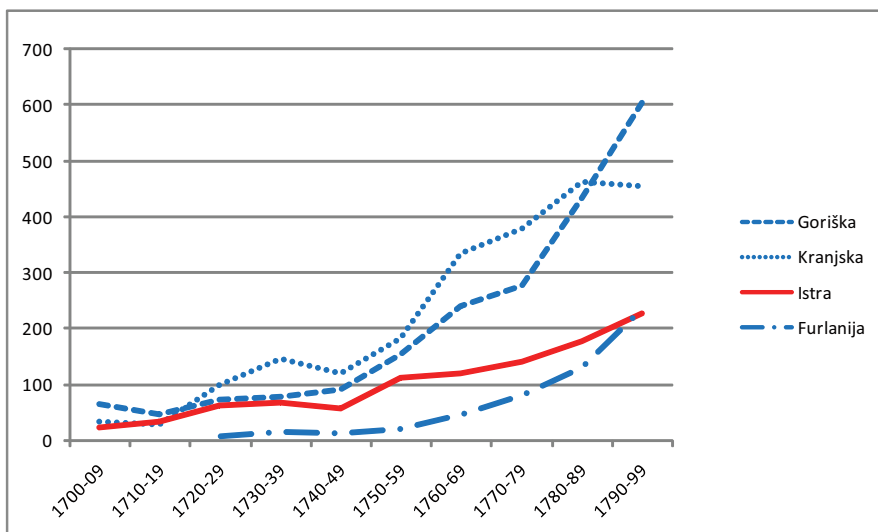
Tabela 1: Število porok in novoporočencev, odstotek tujcev med novoporočenci in moških med tujimi novoporočenci

	1700-09	1710-19	1720-29	1730-39	1740-49	1750-59	1760-69	1770-79	1780-89	1790-99	Skupno
Poroke	356	329	454	626	581	822	1.058	1.296	1.626	1.924	9.072
Novoporočenci	712	658	908	1.252	1.162	1.644	2.116	2.592	3.252	3.848	18.144
Tuji novoporočenci (%)	21,3	18,8	34,7	36,9	34,9	45,7	51,4	51,5	57,6	61,1	48,8
Moški med tujimi (%)	51,3	52,4	60,3	56,3	59,1	58,2	56,3	54,8	54,4	54,8	55,6

Tabela 2: Tuji novoporočenci po krajevem izvoru (ugotovljeni primeri)

	1700-09	1710-19	1720-29	1730-39	1740-49	1750-59	1760-69	1770-79	1780-89	1790-99	Skupno	%
Goriška	65	47	72	79	91	155	240	277	434	604	2.064	26,0
Kranjska	35	29	101	148	120	184	335	379	464	455	2.250	28,3
Istra	22	33	60	67	56	112	119	140	177	226	1.012	12,7
Furlanija	3		7	15	12	20	46	80	132	236	551	6,9
Skupno	125	109	240	309	279	471	740	876	1.207	1.521	5.877	74,0
%	89,3	95,6	81,9	77,3	77,9	71,9	76,3	73,3	70,5	72,2	74,0	
Drugo	15	5	53	91	79	184	230	319	506	587	2.069	26,0
%	10,7	4,4	18,1	22,8	22,1	28,1	23,7	26,7	29,5	27,8	26,0	
Skupno	140	114	293	400	358	655	970	1.195	1.713	2.108	7.946	100,0

Iz katerih predelov Istre so novoporočenci točneje izviral? Poročni vir prinaša podatke o krajevem izvoru precej nedosledno, saj lahko zapisi navajajo kraj, župnijo ali tudi samo škofijo, pod katero je oseba spadala. Kot osnovo za ugotavljanje izvorne geografije novoporočencev smo se rajši kot takratne administrativne ali cerkvenoupravne delitve poslužili upravnopolitične delitve iz druge polovice 19. stoletja in podatke uredili po sodnih okrajih. Zdi se nam, da je mogoče na ta način z najmanjšim odklonom interpretirati originalne zapise in se dovolj verodostojno približati dejanski sliki dogajanja. Iz tabele 3 je razvidno, od kod je v celem stoletju izviral glavni tok novoporočencev. To je bilo ozemlje koprskega sodnega okraja, ki je takrat spadalo delno pod Beneško republiko, območja v tržaški okolici in v vzhodnem koprskem zaledju pa pod avstrijsko

Grafikon 1: Gibanje števila novoporočencev iz Goriške, Kranjske, Istre in Beneške Furlanije

državo. Med 40 in 50% novoporočencev je prihajalo iz avstrijskega območja, največ iz cerkvenoupravnega ozemlja dolinske župnije in vikariata Gročane. Preostali iz Kopra in njegove ruralne okolice ter iz mesta in širšega območja Milj. Ta prostor je bil zastopan med novoporočenci tudi pred proglasitvijo prostega pristanišča. Od dvajsetih let dalje pa sta se število novoporočencev in izvornih krajev samo še večala. To se sklada tudi s priseljevanjem iz Goriške in iz Kranjske, ki je izviralo iz Trstu dejansko ali prometno najbližjih območij, in sicer sežanskega in postojnskega. Z začetkom emporialne dobe se je izvorni bazen priseljevanja začel širiti. Območji tradicionalnega izvora istrskih novoporočencev sta bili tudi piransko in območje Podgrada, od koder je bilo 6,8 in 8,9 % novoporočencev. Kontingent iz Rovinja, ki je bil drugi največji za koprskim, pa se je začel pojavljati sredi stoletja. Na splošno lahko rečemo, da sta odprtje in razvoj prostega pristanišča spodbudili doseljevanje iz že tradicionalnih območij priliva in razširili izvorni bazen vzdolž obale. Krepil pa se je tudi dotok iz notranjosti polotoka, predvsem z območij, skozi katere je držala cestna povezava med Trstom in Reko. V izvorni geografiji, ki je pogojena s prometnimi zvezami in razdaljami, z družbeno-gospodarskimi strukturami ter s poklicnimi profili, potrebami tržiškega emporija oziroma njegovega trga dela, so opazne tudi nekatere spolne posebnosti. Ženini so prihajali v večjem številu z območij, ki so mejila z morjem, kar je mogoče vzporejati s številnimi poklicnimi profili, povezanimi z obmorskimi in neagrarnimi dejavnostmi. Nevest pa je bilo razmeroma več iz notranjih krajev, med katerimi izstopa Podgrad, čeprav jih ne manjka niti iz obmorskih, kot lepo kaže primer Rovinja. Njihova prisotnost v Trstu je bila, kot bomo videli, v dobri meri povezana s služenjem pri mestnih družinah.

Tabela 3: Novoporočenci po krajevem izvoru (ugotovljeni primeri)

	Število			%		
	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno
Buje	11	14	25	2,0	3,5	2,6
Buzet	17	16	33	3,0	4,0	3,4
Koper	339	210	549	60,2	52,0	56,8
Motovun	2	7	9	0,4	1,7	0,9
Pazin	10	4	14	1,8	1,0	1,4
Piran	41	25	66	7,3	6,2	6,8
Podgrad	30	54	84	5,3	13,4	8,7
Poreč	21	9	30	3,7	2,2	3,1
Pulj	12	1	13	2,1	0,2	1,3
Rovinj	62	44	106	11,0	10,9	11,0
Volosko-Opatija	17	19	36	3,0	4,7	3,7
Drugo	1	1	2	0,2	0,2	0,2
Skupno	563	404	967	100,0	100,0	100,0

Istrani v popisu prebivalstva leta 1775

S poročno statistiko smo si pomagali oceniti volumen in dinamiko selitvenega toka iz Istre v Trst. Nakazali smo obrise izvorne geografije tokov in učinke, ki jih je imel razvoj pomorskega emporija na selitvene relacije iz Istre in drugih dežel v teku stoletja. Na podlagi popisa prebivalstva iz leta 1775 bomo sedaj izrisali profil istrske priseljene skupnosti v času, ko je bila fiziognomija modernega Trsta že izoblikovana, čeprav se je razvoj še vedno soočal z negotovostjo. Prebivalstvo je namreč v drugi polovici sedemdesetih let stagniralo, ker je mesto v prvih letih desetletja zopet doživljalo krizo. Šele v osemdesetih in devetdesetih letih je nastopila faza odločnejšega gospodarskega in demografskega vzpona.

Leta 1775 je mesto štel 10.705 stalno bivajočih prebivalcev, od tega je bilo približno 55% priseljencev. Natančno število le-teh ni znano, ker za otroke, ki so živeli s starši in so vodeni samo številčno in po starostnih kategorijah (31,8 % vsega prebivalstva), vir ne navaja krajevnega izvora. S pomočjo podatkov o starosti otrok in času bivanja njihovih staršev v Trstu pa moremo oceniti, da je bilo priseljenih otrok le okrog 12%, iz česar sledi zgoraj navedeno razmerje med rojenimi Tržčani in priseljenci¹³.

Med priseljenci z ugotovljenim krajevnim izvorom¹⁴ navaja popis 401 osebo iz Istre. Če jim prištejemo še ocenjeno število priseljenih otrok, se število Istranov poveča na 445¹⁵. Ker ta podatek ni zanesljiv in je primere iz segmenta otrok tudi zaradi drugih pomanjkljivosti težko vgraditi v analizo, se bo obravnava nanašala samo na prvo število. Kot v poročni statistiki, tako so bili Istrani tudi v popisu s 7,7 % tretja največja regionalna priseljska komponenta za priseljenci iz Kranjske (29,5 %) in iz Goriške (17 %). 287 ali 71,6 % Istranov je navedenih v popisni skupini prebivalcev, ki so bivali samostojno oziroma v okviru lastnih družin, 114 ali 28,4 % pa je bilo služabnikov, delavcev, vajencev in raznih gospodarskih poslov, ki so bivali pod streho z delodajalcem. Ker imenuje vir prve *abitatori* in druge *servitori*, bomo tudi mi iz praktičnosti zanje uporabljali naziva *stanovalci* in *posli*.

Med priseljenci iz Kranjske, Goriške in Istre, kot tudi med tistimi iz Kvarnera in Dalmacije, so prevladovala ženske, medtem ko so imele ostale geografske komponente bolj ali manj poudarjen moški značaj. Večje število žensk je bilo povezano s priseljevanjem deklet, ki so se zaposlovala kot hišne pomočnice pri družinah in ki so prihajala večinoma iz najbolj neposrednih tržaških zalednih

¹³ Kalc, *Tržaško prebivalstvo*, 125-126.

¹⁴ Teh je 98,3% vseh ugotovljenih priseljencev.

¹⁵ Med 225 otroki je bilo po oceni 44 priseljenih.

območij. Skoraj 70 % vseh priseljenk je namreč bilo iz Kranjske, Goriške in Istre, medtem ko so moški iz teh dežel tvorili le 41% priseljencev. Med ženskimi posli jih je bilo iz treh omenjenih dežel kar 78 %.

Med istrskimi priseljenci je bilo žensk 53,6 %, s tem, da je bilo med samostojno stanujočimi spolno razmerje bolj uravnovešeno, med posli oziroma priseljenci, ki so živeli pri delodajalcih, pa so ženske prevladovale s 60,5 %. Stanovalci (71,6 %) so bili priseljenci, ki so imeli v Trstu družino in so bili večinoma ukoreninjeni v mestu. Med tistimi, ki so bivali pri delodajalcih, pa je bila pri mnogih prisotnost začasna in povezana z delovnim razmerjem. Mnogokrat pa se prek poroke spremenila v stalno.

Pri istrskih novoporočencih smo videli, da je bilo razmerje med spoloma odločno na strani moških, razen v sedemdesetih in osemdesetih letih, ko sta si bila spola precej uravnovešena oziroma so neveste presegle ženine. To nekako sovpada s popisnimi podatki iz leta 1775¹⁶, čeprav ne gre pozabiti, da sta poročni in popisni vir med seboj po naravi različna in njihovih rezultatov ni mogoče preprosto vzporejati. Pri vrednotenju različnega in v času tudi spreminjajočega se razmerja med spoloma med novoporočenci je potrebno upoštevati še druge dejavnike, med katerimi se nam zdi pomembna predvsem dokaj številčna prisotnosti Istranov, ki so se v Trstu mudili sezonsko, občasno ali tudi vsakodnevno kot na primer pomorski delavci. Čeprav jih ni mogoče smatrati za tržaške prebivalce in jih popis ni upošteval, so imeli dejansko tesne vezi z mestom in mnogi so stopali tudi na mestni poročni trg.

Tabela 4: Število priseljencev in Istranov v Trstu ob popisu 1775 (ugotovljeni primeri)

	Priseljenci			Istrani		
	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno
Stanovalci	2.035	1.612	3.647	141	146	287
Posli	746	836	1.582	45	69	114
Skupno	2.781	2.448	5.229	186	215	401

Tabela 5: Istrani v Trstu 1775 (%)

	na priseljence								
	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno
Stanovalci	6,9	9,1	7,9	49,1	50,9	100	75,8	67,9	71,6
Posli	6,0	8,3	7,2	39,5	60,5	100	24,2	32,1	28,4
Skupno	6,7	8,8	7,7	46,4	53,6	100	100	100	100

¹⁶ Razmerje med stanovalci se namreč načeloma približuje razmerju med novoporočenci v sedemdesetih letih. Prevlado žensk v popisu pa lahko indikativno povezujemo s porastom istrskih nevest v osemdesetih letih.

Starostna struktura istrske skupnosti je tipična rezultanta selektivnosti priseljenškega pojava. Čeprav je bila prisotnost priseljenih otrok nekoliko večja od povprečja (približno 19% nasproti 12%), priseljevanje v Trst tudi v istrskem primeru večinoma ni bilo družinskega značaja in je le v majhni meri zajelo najmlajše generacije. Iz podatkov o času bivanja v mestu¹⁷, ki je zabeležen pri stanovalcih, je razvidno, da jih je skoraj dve tretjini prišlo v Trst v starosti od 10 do 30 let (tabela 6a). To je bilo najugodnejše obdobje za vključevanje v delovni trg, za najmlajše pa tudi za uvajanje v poklic. Priseljevali so se tudi v starejših letih, pri čemer podatki izkazujejo nekaj več moških kot žensk, a bistveno manj kot v omenjenih starostnih razredih. Pri ženskah je prihajanje v starosti 10-29 let bolj poudarjeno, in znotraj te interval 15-24 let, ker je bila to najobičajnejša starost za služenje. To potrjujejo tudi podatki o starosti ženskih poslov (za te vir ne navaja časa bivanja v mestu), med katerimi prednjačita starostna razreda 15-19 in 20-24 let. Pri ženskih poslih je šlo v večini primerov za služenje, ki ga je Peter Laslett imenoval *life-cycle servanthood*¹⁸. Nastopalo je v določenem obdobju življenjskega ciklusa in za omejen čas. Dekleta so s hišnim delom pri družinah olajšala bremena izvirne družine, včasih prispevala k njeni gospodinski bilanci, si nabirala izkušenj v gospodinskem delu in si ustvarjala gmotno podlago za družinsko reprodukcijo. Manjše število ženskih hišnih poslov v starejših starostih je povezano s stopanjem mnogih v zakon. V Trstu kot tudi drugje. Služenje po domovih, ki v obliki sobivanja z delodajalcem ni bilo kompatibilno s poročnim stanom, pa je bilo mnogokrat vseživljenjska dejavnost, povezana s celibatom (*life-long servanthood*), nemalekkrat pa tudi dejavnost, ki so se je oprijemale ženske, ko jim je zaradi ovdovelosti ali drugih neprilik zmanjkalo virov za preživljanje.

Poklicni razpon moškega zaposlovanja je bil veliko širši, s tem, da se starost ob prihodu bistveno ni odmikala od ženske. V starostnem razredu 10-14 in 15-19 sovпада z vajeništvom, v naslednjih pa z zaposlovanjem v raznih poklicih. Iz podatkov o poslih vidimo, da je nekoliko dlje kot pri ženskah trajalo v obliki sobivanja z delodajalcem, manj poudarjena pa je bila ta oblika po 30. letu, kar je bilo odvisno od vrste gospodarske dejavnosti in drugih zaposlitvenih tipologij

¹⁷ Ker sta tako starost kot tudi čas bivanja v mestu dokumentirana na osnovi let in ne rojstnega datuma oziroma datuma prihoda, sta oba podatka precej nenatančna in z večanjem vrednosti vse bolj odstopata od realnosti. Zato so tudi starosti ob prihodu v Trst po vsej verjetnosti in za nekatere starostne kontingente bolj kot za druge nižje od izkazanih.

¹⁸ Peter Laslett, "Caratteristiche della famiglia occidentale" v Marzio Barbagli (ur.), *Famiglia e mutamento sociale*, Bologna: Il Mulino, 1977, 80-115; Karl Kaser, "La servitù della gleba nell'Europa orientale" v Marzio Barbagli, David I. Kertzer (ur.), *Storia della famiglia in Europa. Dal Cinquecento alla Rivoluzione francese*, Bari: Laterza, 2002, 34-86: 53; Angiolina Arru, "Uomini e donne nel mercato del lavoro servile" v Angela Groppi (ur.), *Il lavoro delle donne*, Bari: Laterza, 1996, 245-268: 9.

Tabela 6: Starostna struktura stanovalcev in poslov po spolu (%)

a)

	Stanovalci			Stanovalci ob prihodu			Posli		
	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno
0-4				2,1	6,2	4,2			
5-9				7,8	4,8	6,3		1,4	0,9
10-14	0,7		0,3	13,5	12,3	12,9	13,3	10,1	11,4
15-19	1,4	2,1	1,7	14,2	16,4	15,3	20,0	27,5	24,6
20-24	5,0	15,8	10,5	17,7	22,6	20,2	22,2	17,4	19,3
25-29	11,3	11,6	11,5	13,5	13,0	13,2	11,1	8,7	9,6
30-34	17,0	15,1	16,0	9,9	7,5	8,7	6,7	8,7	7,9
35-39	7,1	10,3	8,7	7,8	4,1	5,9	6,7	5,8	6,1
40-44	18,4	11,0	14,6	7,1	4,1	5,6	6,7	8,7	7,9
45-49	9,9	6,2	8,0	3,5	4,1	3,8	4,4	7,2	6,1
50-54	12,8	7,5	10,1	0,7	2,1	1,4		2,9	1,8
55-59	2,1	4,8	3,5	2,1	1,4	1,7	2,2	1,4	1,8
60-64	9,9	8,2	9,1	0,0	0,7	0,3	6,7		2,6
65-69	2,1	1,4	1,7	0,0	0,7	0,3			
70-74		2,1	1,0						
75-	2,1	4,1	3,1						
Skupno	100	100	100	100	100	100	100	100	100

b)

	Stanovalci + posli			M/Ž*100	
	M	Ž	Skupno	Istrani	Priseljenci
0-4					
5-9		0,5	0,2		111,9
10-14	3,8	3,3	3,5	100,0	121,8
15-19	5,9	10,2	8,2	50,0	78,6
20-24	9,1	16,3	13,0	48,6	77,4
25-29	11,3	10,7	11,0	91,3	111,4
30-34	14,5	13,0	13,7	96,4	107,8
35-39	7,0	8,8	8,0	68,4	130,9
40-44	15,6	10,2	12,7	131,8	136,8
45-49	8,6	6,5	7,5	114,3	161,4
50-54	9,7	6,0	7,7	138,5	127,7
55-59	2,2	3,7	3,0	50,0	120,7
60-64	9,1	5,6	7,2	141,7	131,7
65-69	1,6	0,9	1,2	150,0	140,9
70-74		1,4	0,7		119,2
75-	1,6	2,8	2,2	50,0	113,8
Skupno	100,0	100,0	100,0	86,5	112,6

ter izbor pri moških. Glede na to, da je bilo pri Istranih več žensk, je tudi indeks maskulinitete po posameznih starostnih razredih pri tej skupini odstopal od povprečja. Med priseljenci nasploh so namreč prevladovali moški, ker je rast mestne aglomeracije in trgovsko-pomorskih dejavnosti pritegovala in ponujala možnosti gospodarskega udejstvovanja moškemu spolu, ženski delovni trg pa se je razvijal z nekolikošnim časovnim zamikom. Zato so ženske prevladovale samo v starostnih razredih 15-24 let, čemur so prispevali predvsem ženski posli. V istrskem primeru in še bolj v tistih, kjer so bile izseljenke v večini, pa se je feminiteta raztezala vse do 40. leta starosti (tabela 6b).

Popisni podatki potrjujejo izvorno geografijo priseljencev, ki jo izkazuje poročni vir, čeprav se po teži nekatera območja ne ujemajo (tabela 7). Koper in njegovo zaledje, skupaj tudi z Miljami, je bilo daleč pred vsemi ostalimi z več kot polovico primerov glavni izvorni bazen priseljencev, živčih v Trstu leta 1775. Sledila sta območji Pirana in Rovinja s skupno 30%. V vseh treh primerih so bile ženske enakovredne oziroma so presegle število moških, kar je vredno poudarka posebno pri Rovinju. Med Koprčani so bile v razmerju z moškimi posebno številčne med samostojno stanujočimi prebivalci, v piranskem in rovinjskem pa med posli. V tem je zaznati privilegirane relacije ne samo med Trstom in bližnjim območjem severne Istre, ampak tudi z Rovinjem. Ta je bil tisti čas živahnejša in tudi demografsko rastoča urbana naselbina na istrski obali. Kot prostor pretežno ženskega izseljevanja se podobno kot pri poročnem viru kažeta območji Buzeta in Podgrada.

Tabela 7: Krajevni izvor Istranov ob popisu 1775 (ugotovljeni primeri)

	Število			%		
	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno
Buje	4	3	7	2,4	1,4	1,8
Buzet	2	11	13	1,2	5,2	3,4
Koper	85	113	198	50,3	53,8	52,2
Matavun	4		4	2,4		1,1
Pazin	4	2	6	2,4	1,0	1,6
Piran	27	26	53	16,0	12,4	14,0
Podgrad	1	9	10	0,6	4,3	2,6
Poreč	6	8	14	3,6	3,8	3,7
Pula	2		2	1,2		0,5
Rovinj	29	34	63	17,2	16,2	16,6
Volosko	5	4	9	3,0	1,9	2,4
Skupno	169	210	379	100	100	100

Kot omenjeno, je Trst nudil moškim širok spekter zaposlitvenih možnosti in oblik gospodarskega udejstvovanja. Med Istrani, ki so bivali samostojno (tabela 8) in so večinoma bili tudi družinski poglavarji, je prevladovalo udejstvovanje v pomorstvu in v rokodelskih dejavnostih, sledili pa so trgovina in gostinske ter živilske obrti. Pomorščaki so se delili med mornarje in ribiče, se pravi nižje družbene predstavnike pomorske panoge. Vir ne navaja nobenega ladijskega kapitana in niti lastnika barke. Ribiči so bili veliko starejši od mornarjev (skoraj brez izjeme nad 40 let), oboji pa so bili, razen nekaj izjem, poročeni. Poroka s Tržačanko ali priseljenko je bila pri pomorcih, ki so redno obiskovali mesto, tudi moment dejanske priselitve in ustalitve v njem. Pomorci so bili najbolj zastopana istrska poklicna skupina med istrskimi priseljenci, tvorili pa so tudi petino vseh pripadnikov te panoge.

Tudi med obrtniki so pomemben del tvorili specializirani profili, povezani s pomorstvom. Poleg enega izdelovalca plovil sta bila dva tesarska mojstra in 12 kalafatov. Osem je bilo gradbenih poklicev, med katerimi zidarji, kamnoseki in pleskarji. Gradbeni poklici so bili med tistimi, katerih število je v teku časa precej nihalo skladno z investicijami v javnem in zasebnem gradbeništvu in zaradi tega, ker so v zimskih mesecih gradbišča mirovala. Zato so bili v mestu stanujoči gradbeni poklici le del veliko večje skupine specializiranih in navadnih gradbenih delavcev, ki so tudi iz Istre stopali na delovni trg sezonsko. Med tako imenovanimi političnimi obrtni (it. arti di servizio), ki so po avstrijskem obrtnem redu služile zadoščanju potreb lokalnega prebivalstva, v Trstu pa so zaradi velikega pretoka ljudi imele tudi mnogo tujih strank in naročil, so bili krojači, čevljarji in lasuljarji (14). Istrani so bili nadalje eden od 13 tržaških zlatarjev, en kovač, en brivec in edina dva v mestu živeča solinarja. Med trgovci ni bilo nobenega predstavnika komerčne elite, ki so jo sestavljali borzni trgovci, pač pa so bili trije grosisti in pet večjih trgovcev. Ob njih najdemo še dva trgovska agenta, po enega sensala, pisarja in praktikanta. Samo en Istran je bil med številnimi tržaškimi malimi trgovci na drobno, medtem ko so bili v živilskih in gostinskih obrteh prav dobro zastopani med mesarji in klavci (11 primerov na 30). Njihova specializacija v mesarskih obrteh je bila povezana s preskrbovanjem mesta z živino, ki so jo uvažali iz Istre in iz Hrvaške. Pri tem prometu je igral pomembno vlogo Michele Contestabile, ki je trgoval na veliko z govejo živino. Da je bilo področje mesnega uvoza in prodaje ter klavništva nekako v rokah Istranov, kaže tudi to, da je bil tudi načelnih mestne strojarne (it. capo della scorciera) Istran. Nekaj priseljencev iz Istre je bilo nadalje med t.i. fakini, se pravi med najnižjo fizično delovno silo pristaniških in tržnih nosačev, a tudi med duhovščino in javnim uradništvom, zlasti med sanitetnimi nadzorniki v lazaretu. Elitno plast

je tvorilo še nekaj rentnikov plemenitega rodu, dva advokata in nekaj drugih, nejasno opredeljenih profilov.

Priseljenci, ki so bivali z delodajalcem, so bili najpogosteje rokodelski in trgovski vajenci, delavci ali pomočniki in hišni posli. Trst je ponujal dobre priložnosti za izobraževanje v obrtnih poklicih in še bolj na področju trgovine ter pritegoval vse več vajencev, praktikantov in drugo trgovsko osebje. V obrteh in mali trgovini je k atraktivnosti prispevalo dejstvo, da so mojstri in trgovci, kljub številni tržaški mladini, imeli raje tuje vajence, ker so za njihovo izobraževanje od družin dobivali plačilo. Tržaški potencialni vajenci pa so bili večinoma iz najrevnejših slojev in delodajalci so jih morali navadno prevzeti v polno breme. Ker so imeli v Trstu družine in socialne vezi, so bili tudi težje obvladljivi. Kar se tiče trgovskega osebja pa je postal Trst, podobno kot druga trgovska in pomorska mesta, kraj izobraževanja in uvajanja v trgovinske prakse za naraščaj mnogih povzpeticov in tudi uveljavljenih tujih trgovcev od vsepovsod¹⁹. Med istrskimi obrtnimi in trgovskimi vajenci ter pomočniki in osebjem najdemo spekter poklicnih profilov: čevljarje, krojače, lasuljarje, krznarje, kovače, ladjarske tesarje, sidrarje, kolarje, apotekarje, natakarje in kavarnarje. Na področju komercija pa 2 osebi: 14-letnega Giovannija Francesca Rodamanto, ki je bil praktikant pri milanskem borznem trgovcu Antoniu Righetiniju, in 40-letnega Domenica Miloša, ki je služboval kot agent pri grosistu Francescu Baroniju iz Veneta. Omembe vredni so ne nazadnje služabniki, zaposleni pri bogatih in uglednih pripadnikih tržaške družbe, ki so imeli po več hišnega osebja in med njim tudi moško. Istrane najdemo tako v plemiških domovih De Civrani in Brigido, pri blagajniku tvrdke Balletti Salmiju, pri slaščičarju Pomadi in zdravniku Gobbisu.

Tabela 8: Istrski priseljenci leta 1775 po obliki bivanja in gospodarskih dejavnostih

MOŠKI

a) Samostojno bivajoči

	Število	%	% od vseh	% od tujcev
Gostinske in živilske obrti	14	9,9	9,4	10,7
Trgovina	15	10,6	2,8	3,4
Rokodelske obrti in protoindustrija	40	28,4	4,7	5,8
Težaki	8	5,7	2,6	2,9
Poljedelci	2	1,4	2,4	4,2
Pomorščaki	35	24,8	20,8	40,2
Javno uradništvo in svobodni poklici	9	6,4	5,1	8,0
Kler in plemstvo	9	6,4	5,7	15,0
Drugo	9	6,4	4,2	5,1
Skupno	141	100	5,3	7,0

¹⁹ Kalc, *Tržaško prebivalstvo*, 267-269.

b) Bivajoči z delodajalci

	Število	%	% od vseh	% od tujcev
Agenti, direktorji, uradniki, nameščenci	4	11,1	3,0	3,4
Rokodelci	3	8,3	4,3	4,5
Vajenci	11	30,6	6,3	8,9
Delavci, pomočniki	5	13,9	2,2	2,3
Služabniki in hišni posli	9	25,0	5,8	6,3
Drugo	4	11,1	11,4	12,1
Skupno	36	100	4,4	5,0

ŽENSKE

a) Samostojno bivajoče

	Število	%	% od vseh	% od tujcev
Trgovina, usluge	12	8,3	4,1	5,2
Rokodelske orti in protoindustrija	9	6,2	5,6	10,6
Dninarka, težakinja	4	2,8	3,5	4,2
Služkinja, kuharica, dekla	21	14,5	7,2	10,2
“Domača opravila”	86	59,3	6,3	9,8
Drugo	13	9,0	10,9	20,3
Skupno	145	100	5,9	9,1

b) Bivajoče z delodajalci

	Število	%	% od vseh	% od tujcev
Dojilja, varuška	2	2,9	6,3	6,7
Kuharica, strežnica	5	7,4	2,7	3,1
Služkinja, dekla	60	88,2	8,2	9,6
Drugo	1	1,5	4,0	4,8
Skupno	68	100	7,0	8,1

Ženskam uradno ni bila priznana poklicna ali druga vloga v gospodarski sferi, razen če niso bile brez moškega in niso nastopale kot samostojni gospodarski ali poklicni subjekti²⁰. Zato vir največkrat opredeljuje poročene ženske kot gospodinje (it. fa lavori di casa) ali pa zanje ne prinaša nobene navedbe, s čimer se implicitno nanaša na pojem “domačih opravil”. Teh primerov je tudi med istrskimi ženami, živečimi v krogu svoje družine, največ. Gospodarsko vlogo žensk, ki med drugim zaradi rojstva otrok in skrbi za ognjišče ni bila kontinuirana, je zato težko opredeliti in oceniti. Za molkom ali klasifikacijo “gospodinja” se namreč velikokrat skrivajo konkretne dejavnosti, ki so včasih povezane s po-

²⁰ Kalc, *Tržaško prebivalstvo*, 179.

klicem moškega, večkrat pa s samostojnimi oblikami pridobitnega dela. Ena takih dejavnosti je bilo v Trstu izdelovanje pletenih zaščit za steklenice (it. fa' fiasche, impagliatura di fiasche), s katero so se ukvarjale ženske (in otroci) v mnogih družinah najnižjih družbenih slojev. Delo je dodeljevala na akord žgajna Balletti v dogovoru s policijo in je bilo mišljeno kot oblika pomoči revnim, da so si lahko zagotovili potrebne vire za subsistenco. Nekaj žensk se je vsekakor ukvarjalo s trgovino in uslugami ter obrtjo. Bile so lastnice prodajaln, gostilničarke, branjevke na tržnici in prodajalke kruha, perice, šivilje, tkalke. V mnogih primerih je šlo za čisto preživetvene dejavnosti, kot na primer pri prodajalkah in določenih obrtnih dejavnostih (pletanju steklenic). Te delavke se s pridobitnega vidika niso bistveno razlikovale od dninark in težakinj (večinoma so bile to nosačice, it. portasacco). Lepo število je bilo tudi hišnih pomočnic, ki niso stanovale skupaj z delodajalcem. Šlo je večinoma za žene ribičev, mornarjev, zidarjev in drugih delavcev, včasih za vdove ali pa mlajše ženske in dekleta. Značilno je, da so stanovale z družino, s kakim sorodnikom ali pa same v bivalnih skupnostih, ki so štejele po 30 in tudi več najemniških in podnajemniških stanovalcev. Tudi to govori o socialnem statusu teh priseljencev in o stanovanjskih razmerah ter problemih, ki sta jih s seboj nosila rast mesta in množični dotok prebivalstva. Med Istrankami v Trstu pa je bilo tudi nekaj nekoliko bolj izobraženih primerov (klasifikacija Drugo v tabeli), in sicer 5 učiteljic, vse iz Kopra, ki so službovale v zasebnih šolah oziroma same imele take šole²¹.

Med priseljenkami, živečimi pod streho z delodajalcem, so kot vidimo v tabeli bile skoraj izključno služkinje, nekaj kuharic in strežnic, ena dovilja in ena varuška. Dovilje in varuške so najemale le bolj imovite družine, tako da jih je bilo v Trstu ob popisu vsega 33. Istranki sta službovali pri trgovskih družinah Ritta in Babbi, slednji so v Trst prišli iz Perzije. Kurahice, strežnice in hišne pomočnice so v mnogih primerih ravno tako službovale po bogatejših domovih, pri veletrgovcih (11), sensalih in trgovskih agentih ter uradnikih (7), lastnikih trgovin, javnih lokalov in rokodelcih (19), pri tržaških patricijskih družinah (7), svobodnih poklicih (5) in podobnih. Pogostokrat vir ne navaja njihovih dejanskih delovnih zadržitev, tako da po vsej verjetnosti ni šlo vedno samo za gospodinjska dela. Zlasti pri rokodelcih, lastnikih lokalov in trgovin so po vsej verjetnosti te uslužbenke sodelovale tudi pri gospodarskih dejavnostih njihovih delodajalcev.

²¹ Normalko in prvo mestno trivialno šolo so ustanovili na osnovi terezijanske splošne šolske naredbe prav leta 1775. Ne glede na to, so še leta obstajale tudi zasebne šole. Diana De Rosa, *Libro di scorno, libro d'onore. la scuola elementare triestina durante l'amministrazione austriaca (1761-1918)*. Udine: Del Bianco, 1991.

Slika o istrski prisotnosti v Trstu z vidika gospodarskih dejavnosti in družbene strukture ni popolna, če ne upoštevamo tudi tiste poročnemu viru in popisu prebivalstva "nevidne" množice ljudi, ki se je redno ali samo občasno pojavljala v mestu. Začeli bi spet s pomorci, ki jih je Trst potreboval veliko in jih je med domačini vselej primanjkovalo. Nekateri viri govorijo, da so se Tržačani mornariških in ribiškega poklica celo otepali, ker je mestni trg nudil druge, manj nevarne in bolje plačane priložnosti zaslužka, na primer v gradbeništvu in v nakladanju, razkladanju ter premikanju blaga. Tej tezi ne bi mogli pritrditi, saj je bilo prav v pomorskih poklicih Tržačanov največ v primerjavi s priseljenci. Te je Trst vsekakor potreboval in med njimi so imeli Istrani kot smo videli prominentno vlogo. K tistim, ki so se ustalili v mestu, moramo prišteti še zlasti ribiče, ki so prihajali dnevno ribarit s tržaškimi tratami. Neka evidenca pomorcev iz leta 1762 je navajala 56 takih primerov in zdi se, da je bilo med njimi največ Istranov. Istrani so vsekakor na področju pomorstva predstavljali večinoma delovno silo, saj so bili t.i. paroni di barca v glavnem Tržačani oziroma priseljenci iz Veneta. Druga skupina so bili težaški delavci, ki so nekateri prihajali redno in za daljši čas, drugi samo priložnostno in za krajša obdobja med začetkom pomladi in do konca jeseni, ko so se razživila javna in zasebna gradbena dela ter pristaniški promet. Kot smo že videli, so bili med težaki, bivajočimi v mestu, Istrani slabo zastopani. Iz policijskih in drugih dokumentov pa izhaja, da so se vendarle pojavljali na mestnem trgu dela ob sezonah, čeprav manj kot iz Goriške in Kranjske, ki sta bili glavna izvorna bazena tovrstne delovne sile. Vprašanju, zakaj je bilo med osnovno delovno silo Istranov manj kot bi lahko pričakovali, ne znamo dati primernega odgovora. Iskati ga je treba v družbeno-gospodarskih in družinskih strukturah ter razmerjih v posameznih območjih, najbrž pa tudi v zaposlitvenih možnostih za dninarsko delo v istrskem kontekstu. Dotok priložnostne delovne sile je bil vsekakor odvisen od razmer v gradbeništvu in od organizacijskih vidikov. Za sredo tridesetih let so na primer za popraviljanje vojaških utrdb najeli okrog 100 delavcev iz Pazina²². Pri izsuševanju solin in bonifikaciji območja za gradnjo nove mestne aglomeracije sredi stoletja je delalo med 2000 in 3000 delavci, ki so se po zaključku del vrnili domov²³. Med temi je bilo nedvomno mnogo Istranov. Prav tako so Istrani delali v tržaških solinah in v tržaškem agru. Tu so jih ob vsakoletnih kmečkih opravilih najemali tako kmetje kot mestni

²² Daniele Andreozzi, "Gli urti necessari. Dalla manifattura all'industria (1718-1914)" v Roberto Finzi, Giovanni Panjek (ur.), *Storia economica e sociale di Trieste. Vol. II, La città dei traffici (1718-1918)*, Trieste: LINT, 541-639: 552.

²³ Carlo Gatti, "Numeri, forse uomini. Riflessioni quantitative sulla Trieste di metà Settecento" v Daniele Andreozzi, Carlo Gatti (ur.), *Trieste e l'Adriatico. Uomini, merci, conflitti*, Trieste: Edizioni Università di Trieste, 34-67: 51-52.

posestniki vinogradov. Istrske dninarje, ki "prihajajo in odhajajo", omenja tudi policijsko poročilo o stanovanjskih in varnostnih razmerah, ki so ga sestavili ob popisu 1775²⁴. V Trst so prihajali po dohodek, s katerim so dopolnjevali domačo kmečko ekonomijo. Nekateri, katerih gospodarska podlaga doma je bila povsem nezadostna, pa v mesto niso prihajali zaradi priložnostnega zaposlovanja, temveč tudi in včasih predvsem, da bi si pomagali z beračenjem ali kakim drugim nelegalnim poslom. V poročilih stražarskega mojstra in policijskih zapisnikih naletimo na številne take primere, ki jih je čakal odgon zaradi potepuštv. Navadno so jih vkricali na barke za Istro oziroma Benečijo ali jih pospremili po kopnem do avstrijsko-beneške meje.

Modeli vključevanja v mestno okolje

Z razvojem proste luke je Trst krepil svojo atraktivno moč in sposobnost vgrajevanja priseljenega prebivalstva. Ta proces pa ni bil enosmeren in ni potekal v obliki preprostega naseljevanja v enem koraku. Bil je rezultanta prihajanj in odhajanj ter različnih načinov in strategij navezovanja na mesto, ki so obrodili mnogotere vrste postankov, od krajših do trajnejših ter do definitivne stabilizacije. Oblike in načine doseljevanja nam lahko podrobneje osvetli le preučevanje individualnih oziroma skupinskih trajektorij s pomočjo longitudinalnih podatkovnih vrst ter družbenih mrež. Zanimive elemente za razmislek o vgrajevanju priseljencev v mestno okolje pa nam nudijo tudi popisni in poročni viri. Kot že povedano, so bili priseljenci in priseljenke pretežno mlade in samske osebe v razcvetu svojih življenjskih in delovnih moči. Dostop v mesto se je bolj ali manj razlikoval po spolu in starosti v povezavi s poklicem oziroma gospodarsko dejavnostjo in namenom, ki je bil lahko vezan tudi na poklicno izobraževanje. Pri vključevanju v trg dela so bila koristna neposredna ali posredna poznanstva oziroma stiki z delodajalci, kar je bilo posebej pomembno za ženske. Dekletom v iskanju zaposlitve namreč ni bilo priporočljivo prihajati v mesto ne da bi se pogodile za delo ali ne da bi stanovale pod okriljem zanesljive osebe. Priseljenke same so bile predmet poostrelega policijskega nadzora in če niso službovale pri kaki družini ali zanje ni kdo osebno jamčil, so tvegale aretacijo in odgon kot potencialne nečedne ženske. Vajencem brez gospodarja in drugim moškim brez zaposlitve je pretil enak postopek, ker so jih po policijskih normah lahko enačili s potepuhi in drugimi motilci javnega reda. Za razliko z ženskami pa so

²⁴ BCT, AD, *Atti di Polizia (1. gennaio-30 giugno 1775)*, "Continuazione del Protocollo de' rimarchi sopra li mancamenti trovati nella visita delle Case fatta in occasione della coscrizione generale, 15. in 20.3.1775".

načeloma imeli na razpolago nekoliko več časa, da so si poiskali delo in s tem dokazali sposobnost samopreživljanja. Razen pri vajencih, njihov obstanek v mestu tudi ni bil vezan na bivanje v okviru takega ali drugačnega družinskega gospodinjstva, ki je v primeru žensk veljal za zaščiten prostor²⁵.

Sobivanje z delodajalcem je bilo na vsak način zelo razširjena in v mnogih primerih obvezna oblika delovnega razmerja. Vajenci, dekle ali tudi rokodelski in trgovski pomočniki, ki jih je delodajalec sprejel v krog svojega gospodinjstva, so prešli tudi pod njegovo avtoriteto in pravno odgovornost. Zaradi vsega tega so lahko sobivanja do neke mere kazalci relacij med delodajalci in zaposlenimi ter oblik navezovanja priseljencev na mestni trga dela. Pri nekaterih priseljskih skupinah sta dotok in vključevanje priseljencev v mestno okolje slonela striktno na regionalnih predpostavkah in konotacijah. Tak primer so bili priseljenci iz današnjega švicarskega kantona Graubündna (Grigioni), med katerimi so bili kavarnarji, mali obrtniki in trgovci. Vsi delodajalci so najemali skoraj izključno vajence, pomočnike in delavce iz lastnih vrst, s tem, da so jih mnogokrat nalašč priklicali iz izvornih krajev. Zaradi te prakse, ki je bila povezana z gospodarskimi potrebami in strategijami v graubündskih hribovitih krajih²⁶, ter zaradi pripadnosti helvetski veroizpovedi je bila ta skupnost poklicno in bivanjsko zelo strnjena ter homogena. Pri drugih komponentah pa so bila razmerja med delodajalci in delojemalci istega geografskega izvora manj poudarjena, včasih komaj zaznavna, kar kaže po eni strani na odprtost trga dela oziroma zaposlovanja, po drugi pa na vpliv strukturnih značilnosti priseljskih komponent ter različne teže regionalnih konotacij v povezovalnih strategijah izseljencev.

V tabeli 9 so vidne razlike v deležu samostojno bivajočih prebivalcev in poslov pri nekaterih priseljskih skupnostih ob popisu leta 1775. Med Kranjci, najštevilčnejšo skupino, je bilo tudi največ takih, ki so živeli z delodajalcem (stolpec Posli). Precej manj jih je bilo med Istrani in priseljenci iz Goriške, še manj med tistimi iz Italije, največ pa v grizonski skupnosti. Te priseljske komponente so se razlikovale tudi po deležih stanovalcev (stolpec Delodajalci), ki so imeli pod svojo streho in v delovnem razmerju posle. Med Kranjci jih je bilo komaj 11%, pri Istranih in Goričanih slabih 14%, pri Italijanskih in Grizonih pa skoraj 24 oziroma 36%. Te vrednosti odražajo deloma različne poklicne strukture in tudi statusne položaje ter potencialne zaposlitvene ponudbe. Kar nas posebej zanima pa je, v kolikšni meri so se ponudbe in povpraševanja po delu srečevali v obliki sobivanja med delodajalci in delojemalci iste regionalne provenience. Kot vidi-

²⁵ Kalc, *Tržaško prebivalstvo*, 276.

²⁶ O tem vprašanju glej na primer Raul Merzario, *Adamocrazia. Famiglie di emigranti in una regione alpina (Svizzera italiana, XVIII secolo)*. Bologna: Il Mulino, 2000.

mo (stolpec Posli*), je v tem, ob švicarski, precej izstopala tudi kranjska komponenta. Kranjskih delodajalcev je bilo sorazmerno najmanj in so kot vse kaže radi zaposlovali posle iz svoje ožje domovine. Od vseh, ki so jih imeli pri sebi, jih je bilo dobrih 55% iz Kranjske. Kranjskih poslov pa je bilo od vseh največ in jih je tudi zato, kljub določeni tendenci po navezovanju na kranjske delodajalce, komaj 21% bivalo pod streho le-teh.

Tabela 9: Priseljeni delodajalci in posli enakega geografskega izvora

Geografski izvor	Priseljenci	Stanovalci	Posli	Delodajalci		Posli*	Posli**
	Število	%	%	Število	%	%	%
Kranjska	1.545	62,7	37,3	106	11,0	55,2	21,0
Goriška	887	74,0	26,0	90	13,7	30,3	19,2
Istra	401	71,8	28,3	40	13,9	10,6	6,2
Italija	1.000	81,5	18,5	194	23,8	18,5	34,1
Švica	110	60,9	39,1	24	35,8	87,2	79,1

* Posli iz dežele delodajalcev med vsemi posli istih delodajalcev.

** Posli, bivajoči z delodajalci iz iste dežele.

Od italijanskih poslov jih je 34% službovalo in bivalo pri italijanskih delodajalcih, ki so imeli med svojimi delojemalci manj kot petino poslov iz Italije. Delodajalci iz Goriške so spet kazali nekoliko večje nagnjenje k zaposlovanju oseb iz svoje dežele (30%), a je tudi v primeru goriških priseljencev več kot 80% poslov živelo pod streho delodajalcev druge provenience. Istrani pa so predstavljali pravo nasprotje priseljencem iz Graubündna. Med posli jih je komaj 6,2% bivalo in delalo pri istrskih delodajalcih in ti so med svojimi zaposlenimi imeli le 10,6% oseb iz Istre. Zdi se torej, da je bila težnja po povezovanju med delodajalci in delojemalci iz Istre najmanj izrazita in da pri iskanju delavcev oziroma dela istrsko poreklo ni igralo pomembnejše vloge. Istrani so, vsaj sodeč po teh razmerjih, stopali v mesto in na mestni trg dela, ne da bi se zanašali na (čeprav skromne) možnosti opiranja na istrske rojake. Zopet je treba naglasiti, da so to le grobe indikacije, ki terjajo podrobnejše analize in upoštevanje družbeno-gospodarske strukturne značilnosti istrske skupnosti kot tudi raznolikost izvornih območij znotraj istrskega prostora.

Ravno tako splošne, a zanimive elemente za razmišljanje o vzorcih priseljevanja in vključevanja v mestno družbeno okolje ponujajo tudi poročni podatki. Mnoge študije so pokazale, da je poroka pomenila važno etapo ne samo v življenjskem ciklusu, ampak tudi v selitvenem procesu posameznikov v mesta. Nastanek nove družine je namreč največkrat pomenil tudi stabilizacijo priseljencev in njihovo trdnjše ukoreninjenje v urbano družbeno okolje. Tudi pri tem so bila obnašanja

lahko različna in pod vplivom geografskih, socialnih in drugih afinitet. Homogamija, se pravi težnja po sklepanju zakonskih zvez med pripadniki enakega družbenega sloja, veroizpovedi, poklica ipd., in endogamija, ali težnja po poročanju na osnovi enakega krajevnega izvora, sta pojava, iz katerih je mogoče vrednotiti stopnje zaprtosti ali odprtosti neke skupnosti in težnje njenih pripadnikov po integraciji v širše družbeno okolje²⁷. Gre zopet za indikativne parametre, ki so lahko le izhodišča za kompleksnejšo kontekstualizacijo pojava integracije in konceptualizacijo pojmov odprtosti oziroma zaprtosti neke skupnosti.

V tabelah 10a in 10b so zbrani razpoložljivi podatki o starosti novoporočencev nekaterih geografskih komponent od srede osemdesetih let do konca stoletja. Pri poročanju je razvidna razlika v povprečni starosti med novoporočenci, rojenimi v mestu, in priseljenci, ki so stopali v zakon kasneje kot domačini. To je tako rekoč standardna strukturna poteza v urbanih okoljih, povezana s procesom priseljevanja ali tudi s trajanjem faze službovanja pred poroko. V našem primeru je pri moških višja starost ob stopanju v zakonski stan statistično značilna pri Kranjcih ($p < 0,001$) in tendenčno pri Istranih ($p = 0,088$), ne pa pri priseljenicah z Goriškega, ki v tem ne odstopajo bistveno od rojenih Tržačanov. Pri ženskah pa je razlika značilna in tudi dokaj poudarjena pri vseh priseljenjskih komponentah. V Trstu rojena dekleta so med drugim službovala v znatno manjši meri kot priseljenke, za katere je prihod v mesto držal v mnogih primerih prav prek služenja pri družinah. Pri Tržačankah je bilo, tudi v primeru da so službovale, predporočno delovno in pripravljeno obdobje krajše. Razlika med tržaškimi nevestami in ženini, katerih starost se je približevala starosti priseljencev, pa je bila tudi odraz spolne strukture tržaškega prebivalstva, med katerim je bilo več žensk kot moških, ter, kot bomo še videli, različnih poročnih obnašanj med spoloma. Čas bivanja v mestu pred poroko se ne pri ženinih ne pri nevestah po posameznih proveniencah ni bistveno razlikoval. To, da so se kranjski priseljenci in priseljenke poročali starejši, pa je bilo povezano s tem, da so prihajali v Trst nekoliko starejši.

Kako pa se rast mestnega prebivalstva, množični priseljenjski priliv in prisotnost tolikih različnih geografskih komponent med priseljenci odražajo v sklepanju zakonskih zvez? Kako se je tržaški poročni trg spreminjal in kakšna so bila ob-

²⁷ Glej na primer Luigi Lorenzetti, "Immigration et mariage à Genève. Aspects de l'insertion urbaine à la fin du XIXe siècle" v Hans-Jörg Gilomen, Anne-Lise Head-König, Anne Radeff (ur.), *Migration in die Städte. Ausschluss - Assimilierung - Integration - Multikulturalität / Migrations vers les villes. Exclusion - assimilation - intégration - multiculturalité*, Zürich: Chronos Verlag, 225-238; Luigi Lorenzetti, Reto Schumacher, "L'endogamie matrimoniale dans les villes suisses, 1880-1930. Effets structurels et préférences individuelles", *Histoire & mesure*, XX - [En ligne] (2005), 1-23.

Tabela 10a: Povprečna starost ženinov in nevest ob prvi poroki

	Ženini			Neveste		
	Starost	σ	Število	Starost	σ	Število
Trst	27,1	7,1	496	22,4	4,8	868
Goriška	28,1	6,0	332	26,6	5,9	437
Kranjska	29,5	6,4	213	28,8	6,0	392
Istra	28,5	6,0	167	26,4	5,9	118
Skupno	28,0	6,6	1208	25,1	6,0	1815

Tabela 10b: Povprečna leta bivanja priseljencev v Trstu pred poroko

	Ženini			Neveste		
	Let	σ	Število	Let	σ	Število
Goriška	7,9	4,4	146	7,3	4,7	213
Kranjska	7,9	4,6	121	8,0	4,5	203
Istra	7,0	4,5	65	7,0	5,1	30
Skupno	7,7	4,5	332	7,5	4,6	446

našanja pri izbiri poročnega partnerja? In, seveda, kakšne izbire in obnašanja so bila značilna med istrskimi priseljenci?

Kot si je lahko predstavljati, je naraščanje števila porok in priseljencev v teku stoletja spremljalo vse večje mešanje med novoporočenci različnega krajevnega izvora. Če se omejimo na razlikovanje med Tržaçani in priseljenci (tabela 11), se to odraža v strmem padanju deleža zvez med tržaškimi partnerji. Te so v prvi četrtini stoletja predstavljale veliko večino parov, nakar se je njihov delež do konca stoletja skrčil na 23,8%. Vzporedno se je večala teža zvez med Tržaçani in priseljenci in tistih, pri katerih sta bila oba partnerja priseljenca. Opazna je tudi razlika med pari, kjer je bil ženin Tržaçan in nevesta priseljenka ter obratno kombinacijo. To razliko moremo interpretirati po eni strani v luči spolne asimetrije tržaške komponente, ki je štela več žensk, in tuje, kjer so številčno prevladovali moški. Po drugi strani pa v luči izbir in različnih možnosti, ki so se ponujale tržaškim moškim in ženskam na poročnem trgu. Z množičnim priseljevanjem in socialno segmentacijo moške poročne ponudbe so se Tržaçankam odpirale širše možnosti izbire "primerne" partnerja kot pa tržaškim ženinom. Tržaçanke so se torej bolj odpirale zvezam s priseljenci, medtem ko so tržaški ženini v večji meri težili k izbiranju nevest in vzpostavljanju sorodstvenih zvez prek poroke znotraj tržaškega kroga.

Poglejmo sedaj, kakšna so bila poročna obnašanja po priseljenjskih skupnostih. Upoštevali smo tri glavne izvorne komponente (goriško, kranjsko in istrsko), ostale provenience pa smo združili v tri velika območja, in sicer Avstrijo (vse avstrijske dežele), Italijo in Drugo, se pravi vsa preostala izvorna območja. Taka

Tabela 11: Sestav poročnih parov (%) glede na tržaško (T) ali tuje (P) poreklo novoporočencev

	1700-24	1725-49	1750-74	1775-99	1700-99
\check{Z}_T-N_T	67,1	48,9	34,7	23,8	35,4
\check{Z}_T-N_P	10,6	12,7	13,7	15,1	13,9
\check{Z}_P-N_T	13,5	23,2	26,0	25,4	24,0
\check{Z}_P-N_P	8,7	15,2	25,6	35,6	26,8
Skupno	100	100	100	100	100
Število parov	864	1.338	2.199	3.821	8.222

porazdelitev je seveda arbitrarna, ker so predvsem zadnje tri skupine zelo heterogene in združujejo priseljence iz zelo različnih in včasih oddaljenih regionalnih pa tudi jezikovnih in kulturnih kontekstov. Tudi priseljenci iz Goriške, Kranjske in Istre izvirajo, kot smo videli, iz območij, ki mimo enake administrativne in regionalne pripadnosti, niso nujno delila socialnih, kulturnih in niti jezikovnih karakteristik. Za potrebo površinske analize kot je naša, ki ima v središču pozornosti obnašanje treh primarnih skupin, pa se nam zdi taka delitev dovolj ustrezna, ker nam vendarle pokaže nekatere značilnosti in tendence.

Endogamija je sedaj mišljena v ožjem smislu, ne več samo v obliki tržaških in tujih parov, ampak tudi zvez med ženini in nevestami enake regionalne provenience. V prvi četrtini stoletja, ko se je poročni trg ravnal še po tradicionalnih predemoprialnih vzorcih in je bil delež priseljencev skromen, je bilo v skladu s predlagano geografsko delitvijo takih parov več kot 71% vseh poročnih zvez. Nato se je stopnja endogamije začela vidno krčiti: v času do srede stoletja je znašala 55,7%, v naslednjem petindvajsetletju 45,2% in v zadnji četrtini stoletja 36,4%. Glede Tržačanov in Tržačank lahko dodamo, da je kljub vse večjemu mešanju z novimi prišleki, v stoletnem loku vsekakor skoraj 72% moških in 60% žensk poiskalo partnerja iz svojih vrst. Med priseljenci je opaziti vidnejšo regionalno afiniteto pri izbiri partnerja pri tistih iz Kranjske, točneje pri kranjskih ženinih, kar je spet treba interpretirati upoštevajoč močno številčno prevlado kranjskih nevest, a tudi njihovo večjo pripravljenost ali možnost sklepati poročne zveze tako s Tržačani, predvsem pa z drugimi priseljenci. Goričani in Goričanke niso kazali velike težnje po regionalni endogamiji, najmanjšo tendenco po medsebojnem poročanju pa je opaziti pri Istranih in Istrankah. Neveste istrskega porekla so si v nekoliko večjem številu ustvarile družino z istrskim partnerjem kot istrski ženini, vendar vsega le v 20% primerov, ženini pa komaj v 14% primerov. Manjše deleže je pri moških najti pri priseljencih iz Italije in "drugih" provenienc. Vendar sta bili ti skupini po spolni strukturi močno asimetrični (1000 oziroma 376 ženinov nasproti 197 oziroma 152 nevestam), medtem ko je istrska skupnost bila s tega vidika manj neuravnovešena. Zlasti v italijanskem

primeru se kaže, da je bila v danih okoliščinah težnja po endogamnem poročanju večja kot pri drugih priseljencih in podobno je veljalo kot se zdi tudi pri nevestah iz avstrijskih dežel. Do takih ugotovitev pridemo tudi na osnovi analize poročne privlačnosti, s pomočjo katere je mogoče tehtati stopnjo atraktivnosti med osebami s podobnimi karakteristikami, kot je na primer krajevni izvor. Indeks, ki ga izračunamo s primerjavo med teoretičnim številom, dejansko ugotovljenim in maksimalnim možnim številom endogamnih parov²⁸, kaže namreč pri Istranih med vsemi komponentami najnižjo tendenco po izbiri poročnega partnerja iz Istre in torej največjo nagnjenost po oblikovanju parov mešanega geografskega izvora.

Tabela 12: Odstotki endogamije po izvornih območjih in spolu novoporočencev

	1700-24		1725-49		1750-74		1775-99		1700-99	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Trst	86,3	83,2	79,4	67,8	71,7	57,2	61,2	48,4	71,8	59,6
Goriška	27,4	23,0	12,1	16,5	18,1	21,7	30,4	25,3	24,6	23,6
Kranjska	22,4	20,0	47,5	30,5	52,7	35,7	47,7	27,0	47,7	29,7
Istra	7,0	13,3	10,2	16,1	11,9	17,1	18,2	23,8	14,1	20,1
Avstrija			20,0	50,0	27,3	49,3	24,5	36,3	24,7	39,9
Italija	8,3	25,0	9,8	54,5	7,0	52,9	9,5	42,3	8,9	45,2
Drugo	14,3	100,0			10,1	16,3	11,6	31,3	10,4	25,7

Priseljenke, zlasti pa priseljenci iz Istre so si, kot je razvidno iz tabele 13, najrajši izvolili za družinskega partnerja Tržacana oziroma Tržacanko. Taka zveza je bila očitno pri obeh spolih najbolj priljubljena in iskana. Vprašanje je, kolikšno vlogo so pri tem igrale poleg socialnih strategij tudi jezikovne in kulturne afinitete. Pogoste so bile, zlasti pri moških, zveze s partnerji iz Goriške in Kranjske, pri nevestah pa s partnerji iz Italije in "drugih" provenienc. Obstajale so torej precejšnje razlike pri izbirah poročnih partnerjev in v razmerju do posameznih priseljenskih komponent pri istrskih priseljencih in priseljenkah. Če so po eni strani oboji močno težili k povezovanju s Tržacani, je bila pri moških ta težnja občutno bolj poudarjena. Ravno tako so pri njih prihajale bolj v poštev poročne zveze s priseljenkami iz ostalih dveh primarnih izvornih območij, Goriške in Kranjske. Priseljenke pa so bile bolj odprte drugim alternativam in predvsem italijanskim ter "drugim" proveniencam, kar pomeni tudi širšemu geografskemu območju.

²⁸ O metodi glej Rodolfo Benini, *Principi di statistica metodologica*. Torino: Unione tipografico-editrice torinese, 1906, 245-246.

Tabela 13: Regionalni izvor poročnih partnerjev iz Istre

	Število		%	
	Ženini	Neveste	Ženini	Neveste
Trst	344	151	60,0	37,5
Goriška	69	34	12,0	8,4
Kranjska	50	11	8,7	2,7
Istra	81	81	14,1	20,1
Avstrija	4	8	0,7	2,0
Italija	15	94	2,6	23,3
Drugo	10	24	1,7	6,0
Skupno	573	403	100,0	100,0

Sklepne misli

Podatki o priseljevanju in o dogajanju na poročnem trgu odpirajo pogled na manj znane vidike v razvoju prostopristaniškega Trsta in oblikovanje tržaške družbene stvarnosti v teku 18. stoletja. Razprave o zgodovini Trsta ne štedijo s poudarjanjem kozmopolitskega značaja, ki ga je pridobilo mesto z razvojem prostega pristanišča, in se pri tem sklicujejo na mnogotere verske in etnične-jezikovne skupnosti, ki so v njem sobivale druga ob drugi in prispevale k njegovi multikulturni podobi. Manj pozornosti so deležni procesi mešanja raznih komponent prebivalstva, na katere se pod vplivom narodnega vprašanja v 19. in 20. stoletju ter uveljavitve nacionalnega zgodovinopisnega koncepta navadno razpravlja le v smislu nacionalnih sporov in asimilacije. Poročni podatki kažejo, sicer v grobih in splošnih obrisih, vlogo, ki jo je imel pri nastajanju tržaškega družbenega amalgama rastoči in vse bolj dinamični mestni poročni trg. Kažejo tudi, da je kljub nekaterim izrazitejšim endogamnim težnjam v teku časa vse bolj poudarjena splošna poteza tržaške družbene fiziognomije mešanje med pripadniki različnih regionalnih komponent. Znotraj tega mešanja, ki ga moramo seveda brati v luči širokega spektra družbenih, gospodarskih in drugih izbir, pa so vsekakor ohranjale svojo težo tudi preference, ki jih moremo vzporejati z regionalnimi afinitetami. Istrska priseljenska komponenta se nam zdi, da najbolje izraža to tendenco. Po eni strani izkazujejo Istrani najšibkejšo stopnjo medsebojnega poročanja, po drugi imajo pri izbiri partnerjev dokaj poudarjene orientacije. Te se izražajo v preferenci do Tržičanov in pa do določenih priseljskih komponent. V luči teh ugotovitev bi se moglo govoriti o "ohlapnosti" vezi med tržaškimi Istrani in o odsotnosti prizadevanj po povezovanju ter prepoznavanju v neki definirani skupnosti.

Istrians in Trieste in the eighteenth century

Aleksej Kalc

Slovenian Migrations Institute

Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts

Novi trg 2

1000 Ljubljana

Slovenia

E-mail: Akalc@zrc-sazu.si

After being granted the status of a free port in 1719, during the eighteenth century Trieste witnessed an expansive economic and population growth. This development, fostered by central authorities' targeted policies, was accompanied by mass immigration from its wider international hinterland. The third most important immigration flow, after those from Carniola and Gorizia, was that originating from Istria. While immigrants from Istria had been traditionally present in Trieste, after the establishment of the free port their number steadily increased. According to the census of 1775 they constituted 7.7% of all the immigrants in the city. They included men as well women, most of them immigrated in an age between 15 and 30 and originating from all areas of the Istrian peninsula but especially from Koper and its surroundings. More prominent flows came also from the areas of Rovinj and Podgrad. The sex ratio of the immigration as a whole was quite balanced yet the several geographical currents differed to an extent in their gender composition. Occupations of male immigrants included a range of professions and economic activities. The most numerous group (20%) consisted of seamen and fishermen, followed by several types of craftsmen such as ship carpenters, caulkers, builders, tailors, shoemakers, wig makers and salt workers. Some Istrian immigrants were employed in professional roles in the big mercantile commerce and many were food retailers, especially butchers. These immigrants also imported livestock from Istria to provide the city market with beef and other types of meat. The rest of the occupational structure included some liberal professions and rentiers, public officers and, among the lowest social strata, porters (*facchini*). Most porters and other labourers participated in the Trieste labour market seasonally, while part of the fishermen crossed daily the Austro-Venetian state border to work in Trieste. Others who responded to opportunities offered by Trieste included apprentices in artisanal and trade professions and several types of servants. Among female immigrants, the major professional group were domestic servants. For girls and

young women domestic service represented the main access to the city and its labour market. Married women were active in certain handicrafts, for example the manufacturing of straw coverings for flasks. The analysis of the employment relationships and of the household composition reveals that the immigration process from Istria and the access of Istrians to the Trieste labour market was based on the ties of common regional origins less than that was the case with other immigrant groups. Only 6.2 % of all Istrian employees, indeed, worked or served and lived under the roof of Istrian employers. Among the employees of the latter only 10.6 % were from Istria. The marriage market analysis also proves the absence of a strong regional cohesion: Istrians were the immigrant group with the lowest rates of endogamy. Both brides and grooms preferred to marry partners from other geographic origins, especially from Trieste itself. This preference can be understood in terms of a high tendency towards the integration into Trieste's culturally mixed social fabric.

Keywords: Istrians, Triest, eighteenth century, urban migrations, historical demography, immigrant communities, social integration